

Kazan günlüğü: Bir ayağı doğuda bir ayağı batıda

15 Ekim 2017

Bugünkü Tataristan, eski Sovyet coğrafyasının istisnasız en eşitlikçi, en müreffeh olarak yaşayan kısmıdır. Fert başına milli gelir 12 bin doların üstünde. Petrol kaynakları ve sanayi altyapısı çok iyi kullanıldığı için şehirlerde bir düzen, temizlik ve zenginlik var. Bu bolluğun arkasında uzun ve bizi çok yakından ilgilendiren bir tarih var.

KAZAN Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nün (eski Sovyet Rusya'sında 'enstitü' denir) davetlisi olarak bu hafta başı Tataristan'daydım. Kazan Üniversitesi eski bir kurum ve Rusya İmparatorluğu'nun tarih itibarıyla üçüncü en eski üniversitesi. 18'inci asırdan beri hizmet veriyor.

Aklınıza gelen tüm büyük adamlar ya buranın mezunu ya da burada okumuşlar. Tolstoy, buradaki Şark Dilleri Bölümü'nü bitirmeden terk etti; Lenin, ağabeyinin suikasta karışması dolayısıyla önce hukuk fakültesinden atıldı, bilahare müracaat ederek açıktan imtihanla bitirdi. Protestanlığa geçerek Alexander adını alan Ebu Musa Kazım Bey bu üniversitenin ünlü Türkologlarından.

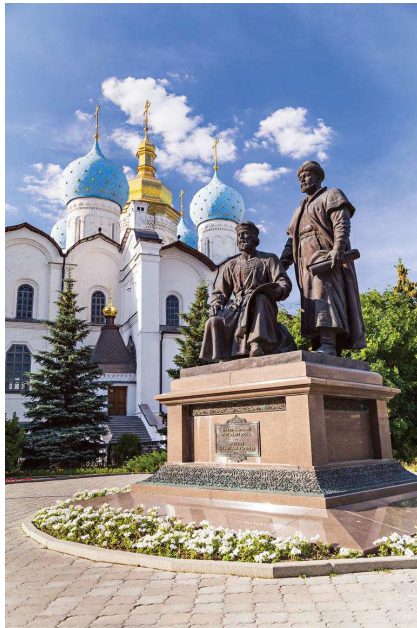
TÜRK DÜNYASININ EN ÇOK SANATÇI YETİŞTİREN HALKI

Kazan aynı zamanda Rusya Müslümanlarının önemli bir dini ilimler merkezi. Türk dili ve araştırmaları tarihi de onun için burada inkişaf etmiş. Çünkü insanlar hem Rusya İmparatorluğu'nun coğrafyasını tanıyorlar, hem de Arapça, Farsça gibi dilleri icabında ta Kahire'deki El-Ezher'e gidip öğreniyorlar.

İstanbul'da okuyan Kazanlı münevverin sayısı hiç az değil. Müzik bakımından hem Doğu hem de Batı müziğini benimseyen bir halk. Galiba sadece Türk dünyasının değil bütün Doğu dünyasının Batı müziğiyle en çok temasta olan, sanatçı yetiştiren halkı Kazanlı Tatarlar. Bunda tabii Rus kültür dünyasıyla yakın ilişkinin de rolü var.

TARİHİN ÖNEMLİ FİGÜRLERİNİN ANAYURDU

Kazan hem Rusya'nın zenginlik ve kültürünü, hem Doğu'nun ilmini ve Müslümanlığını barındıran bir ülkeydi. Bütün Rusya'nın en müteşebbis zenginleri buradan çıkmıştır. Mesela Yusuf Akçura'nın ailesi Akçurinler bütün Rusya çapında hatta Amerika'da bile şubeleri olan bir ticarethane sahibiydiler. Türk inkılabının yakından tanıdığı Sadri Maksudi'nin damat girdiği aile de böyle. Zeki Velidi Togan ki Başkurdistan Cumhuriyeti'ni kurdu, tarihi coğrafya ilminin en önemli isimlerindedir. Rusya'da Arap harfli ilk matbaa bu bölgede çıktığı gibi Türkoloji ilmi de burada önemli ilerlemeler kaydetti.

YENİ ZENGİNLİK KAYNAĞI TARIM

Bugünkü Tataristan, eski Sovyet coğrafyasının istisnasız en eşitlikçi, en müreffeh olarak yaşayan kısmıdır. Fert başına milli gelir 12 bin doların üstünde. Petrol kaynakları ve sanayi altyapısı çok iyi kullanıldığı için şehirlerde bir düzen, temizlik ve zenginlik var. Perestroika devrindeki Cumhurbaşkanı Mintimer Şeymiyev, fevkalade zeki bir politikacı. Nur Sultan Nazarbayev'le birlikte, bu coğrafyada makul ve ustalıklı hareketle kalkınmayı sağlayan iki devlet adamından biri. En önemli özelliği de Tataristan'da tarıma önem vermesi, bunu teşvik etmesi. Sovyet döneminde herkesin ihmal ettiği, sorular dolu sektör şimdi Tataristan'da bir zenginlik ve rahatlık kaynağı. Kazan halkı, eski reisicumhurları Mintimer Şeymiyev'i seviyor. Şimdiki cumhurbaşkanı Rüstem Minnehanov ise tam bir işadamı. Dolayısıyla her türlü yatırım ve özellikle de Türk yatırımları devam ediyor.

TÜRK ÖĞRENCİ MUTLU

Tarihin akışı içinde Sovyetler Birliği'nin perestroika ile kabuk değiştirip kendini feshetmesi gibi mühim bir olayın 1980'lerin sonuna rastlaması Türkiye açısından bir bakıma isabetli oldu. 1960'ların ve hatta 1970'lerin Türkiye'si iktisadi ve içtimai bakımdan Sovyet dünyasını etkileyecek bir ülke değildi; çok fakirdi, kırsal ağırlıklıydı. Burjuvazi henüz tamamıyla laf ebesiydi. Eski Sovyet dünyasından doğanların hayatına intibak edecek, oralarda çalışacak gençler bile ancak 1980'lerden sonra yetişti. Bugün her eski Sovyet cumhuriyetinde, oraların dilini bilen, tarih ve coğrafyasını araştıran, sokaktaki insanla, yöneticiyle üniversitedeki akademisyeniyle ve aydınlarıyla temas edebilen insanlarımız var.

Dışişleri bu yeni dünyaya uydu. Moskova Büyükelçiliğimiz Rusça bilen memurlarla tanınırdı. Kazan Başkonsolosumuz Turhan Dilmaç da hem yerli dili Kazan Tatarcasını hem Rusçayı biliyor. Bunun cumhuriyet yöneticilerinden sokaktakilere kadar ona duyulan sempatiyi ne kadar arttırdığını görmek lazım. Kazan Üniversitesi Türk öğrenci dolu. Uyumları mükemmel görünüyor. Türk dünyasının hatta İslam dünyasının Batı'ya en açık ve teşkilatlı bölgesinde bulunmak, Türk öğrenciler açısından bir kazanç olmalı. Bunu verdiğim konferansta da gözlemledim. Konulara uyumları mükemmel.

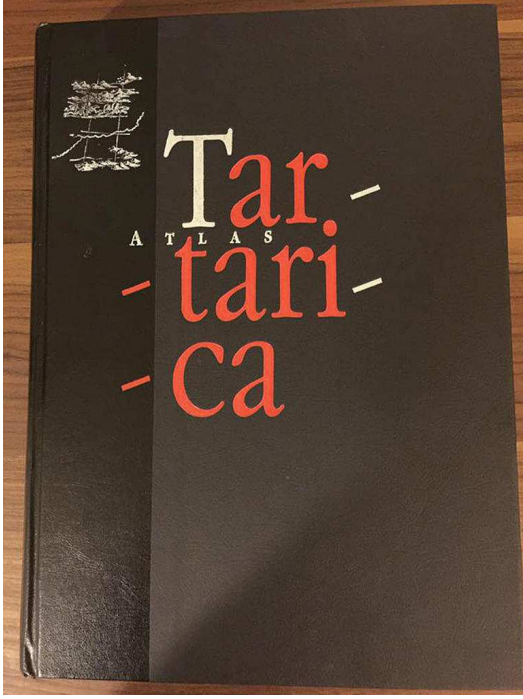
Oraları gezip görmek isteyenler için de bir tavsiyem var: Herhalde bahar ayları ve yaz için Kazan şehri ve iki yüz elli km ötesindeki Bolgar Hanlığı'nın kayınları, nefis orman ve Volga boyları görülecek yerler arasında.

700 YILDIR TARİHİN MERKEZİNDE

- 13'üncü asırdan beri Altın Orda Devleti'nin önemli merkezlerinden. Altın Orda'nın mirasçılarında olan Kazan Hanlığı'nı, Çar Müthiş İvan (Grozni) 1552'de alıp ilhak edince, Müslüman nüfus üstünde de baskı uyguladı. Bir kısım halk Hıristiyan oldu. Hıristiyanlığa dönen Kazan soylu ailelerinden biri de Yusupovlardır. Çar hanedanı Romanovların damadı Prens Feliks Yusupov, Birinci Cihan Harbi başladıktan sonra Rasputin'i öldüren üçlünün içindeydi. Rusya'yı kurtaracağını düşünüyordu. Gerçi suikastla bir memleket kurtarılmaz. Bazıları da "Rasputin'in bedduası tuttu, Rusya bu yüzden felakete sürüklendi" derler.

- Türk halklarının Tatar ırkıyla bir ilgisi var mı? Şu sıralar Kazan Tataristan'ın tarihçileri "Biz Tatar değil, Bolgar'ız" diyorlar. Bolgar Hanlığı, Kazan'ın 250 kilometre güneyinde yer alıyor. Rusya Müslümanlarının ilk Müslüman devleti onlar (tahminen 930 yıllarında bu dini kabul ettiler). 7'nci asırda bugünkü Bulgaristan'a akın yapan ve Asparuk'un liderliğinde oraya yerleşen, bu Slav coğrafyasındaki memlekete Bolgar adını verenler de onlar. Tezin birincisi doğru; Rusya'nın Türk halklarının Tatar ırkıyla ve diliyle alakaları yok; onlar Kıpçak, Tatarlar ise Moğolistan'da yaşayan bir büyük kabile. 13'üncü asırda Rusya'nın istilasını Kıpçaklarla birlikte yaptılar. 19'uncu asırda bu bölgede eğitim hayli gelişti, siyasete de karıştılar. Sadri Maksudi Arsal, 1905 devriminden sonra kurulan Duma'ya mebus olarak girdi. Rus ihtilaline aktif olarak katıldılar. Bolşevik devrimine de Kazanlı Seyyid Sultan Galiyev önderliğinde iştirak ettiler. Galiyev'in stratejisi ve teorileri çok Türkçü bulunduğu için sonraları Stalin tarafından harcandı.

BİR DEV KİTAP TÜRKÇEDE

BU isimde bir kitap, daha doğrusu bir el kitabı Rusça olarak çıkmıştı. Volga boyunun tarihi için önemli müracaat kitabıydı. O bölgede yaşayan, bugünkü Kazan Tatar halkının öncüsü olan yerleşimler ta Volga Macarlarına, Bulgarlarına varana kadar taş devri buluntularından itibaren ele alınıp anlatılıyordu. Atlas Tartarica, Rus Şarkiyat ilminin ve hassaten bu dalda Kazanlı Tatar bilginlerinin önemli çalışmalarını içeren bir el kitabıydı. Bugün Rusçası neredeyse sahaflar ve kitap pazarlarında bile zor bulunuyor. Kazan Başkonsolosumuz Turhan Dilmaç, Bilimler Akademisi'nde profesör Rafail Hakimov'a bunun Türkçeye tercüme edilip basılmasını teklif etti. Bu önemli baskıyı özel sektörde Tataristan yatırım grubunu oluşturan, özellikle Kastamonu Entegre Grubu üstlendi ve Türk Dünyası Belediyeler Birliği işbirliğiyle Türkçe Atlas ortaya çıktı. Tercüme yapan, bu konularda çalışan Mimar Sinan Üniversitesi'nden Doç. Dr. İlyas Kemalolu'dur. Volga boyu tarihindeki halklar ve Tataristan'ın, modern tarih içinde önemli bir kaynak olduğunu belirtmek gerekir. Ümit edilir ki satışa çıksın ve yararlanmak isteyenlere ulaşsın.

BAZI KURUMLARIN TARİH SORMAMALARI, SORMALARINDAN İYİDİR

ÜÇ gün önce, üniversiteye giriş sınavlarından tarih sorularının çıkarıldığını öğrendim. Lise öğrencileri ve öğretmenleri büyük hüznü duyuyorlar. Bendeniz o kadar hüznü değilim. Bazı kurum ve kişilerin tarihi sormamaları, sormalarından iyidir. Daha ilmi ve ciddi bir tarih okutmaya başladığımız zaman daha iyi sınavlar bekleriz.